

Nytt frå Fagområde for allmenmedisin, UiB

Legevakthistoria har sterke røter i Vest!

Norsk legevakthistorie er både lang og kort, alt etter perspektivet. Før dei utdanna legane kom, var det «legevakt» i form av barberkirurgar. Seinare måtte distriktlegar og praktiserande allmennlegar ta seg av skader og akutte sjukdomstilfelle, utan at dette var organisert som ein formell legevaktordning. Men sjølv om legevaktfunksjonen er gammal, er legevakthistoria kort dersom vi leitar etter spor av legevakt i form av ord, begrep, system eller eige fagfelt. Rett nok har legevaktene i Oslo og Bergen passert hundre år. Men idear om akuttmedisinske tenester utanfor sjukehus starta så seint som på 1960-tallet, utvikla seg på 1970-tallet og vart del av helsepolitikken først på 1980-tallet.

Det som kanskje ikkje er så kjent for alle noverande legar, er kor sentral Bergen, Hordaland og Vestlandet har vore i utviklinga av legevakt i Norge i moderne tid.

Alt dette og meir til er no omtalt i ei 300 siders rikt illustrert bok «*Legevaktens historie – Frå barberkirurg til digital vaktlege*», frå Nasjonalt kompetansesenter for legevaktmedisin. Boka kan bestillast via senteret sine nettsider.

Heilt inntil ca. 1980 meinte staten at legevakt var noko legane sjølv måtte syte for, og at det var det offentlege uvedkommende. Men legane ville ha meir ordna forhold, beredskapspengar, telefon og kommunalt ansvar. På nyåret 1981 var det legestreik, som enda med full siger til legane. På 1980-talet vart legevakt lovregulert, men elles stort sett som før; vaktlege med privatbil og legekoffert med sjukebesøk som hyppigaste tiltak.

På 1980-talet starta så utviklinga av naudmeldetenesta, som har enda med 113, 116117 og nytt digitalt naudnett. Her var Bergen og Hordaland heilt sentrale. Den manuelle mobiltelefonen kom i bruk midt på 1960-talet, automatisk mobiltelefon (NMT) frå 1981. men det var ikkje noko system for å komme i kontakt med helsetenesta ved akutte tilfelle. Ein måtte ringe rundt, fekk ofte ein telefonsvarar, og det var ikkje kommunikasjon internt mellom sjukehus, ambulanse og legevakt. Haukelandslegen Paul F Forstrønen ville endre dette, og han skapte «*Hordalandsmodellen*», som

vi bygger på den dag i dag.

Prinsippa var slik:

- Folk skulle vite kor dei skulle ringe, og komme til eit nettverk, ikkje berre ein sentral
- Fagfolk skulle ta telefonen, og skulle både kunne sortere etter hastegrad og sette i verk transport og adekvate tiltak
- Alle einingane i sjukehus, ambulanse og legevakt skulle vere knytt saman i eit lukka radionettverk

Slik fekk vi *AMK* (den første ved nye Haukeland sjukehus), *003* som felles naudnummer (1989), samt kommunale legevaktsentralar (*LVS*). Sotra *LVS* vart den første i landet (1986). Hordalandsmodellen var gjennomført i heile landet i 1995, med 45 *AMK* og 203 *LVS*. Men det var faktisk Rogaland fylke som var det første til å gjennomføre Hordalandsmodellen i eit heilt fylke.

På den organisatoriske sida vart ideen om interkommunale legevakter eit stort stridstema frå midten av 1990-tallet til 2005. Legane meinte dette måtte til for å betre rekrutteringa, redusere vakttyngda og sikre kvaliteten. Ei rekke lokale legar gjorde ein stor innsats for legevakt i denne perioden, gjennom utgreiingar og fagpolitisk arbeid. Gunnar Ramstad (Bergen) var i ApLf-styret og leiar i Dnlf sitt legevaktutval, Ola Jøsendal (Radøy) og Ernst Horgen (Fedje) arbeidde for legevakt gjennom OLL (no *LSA*), Grete Wold (Meland) var medlem i Haga-utvalet som skreiv *NOU* om akuttmedisinske tenester. Dei interkommunale legevaktene på Sotra og i Nordhordland er resultat av denne utviklinga rundt år 2000.

Norsk legevaktforum (*NLF*) vart starta i 1997 som legevaktene sin eigen organisasjon. Kvart år har *NLF* konferansar og deler ut legevaktprisen. Bergen legevakt har arrangert den nasjonale legevaktkonferansen to gongar (2007 og 2017), av dei 17 som har fått legevaktprisen kjem heile 8 frå Hordaland og Rogaland. Leiar i *NLF* i år er Silje L Todnem, legevaktsjef på Voss.

Det var såleis kanskje ikkje tilfeldig at Bergen vart staden for Nasjonalt kompetansesenter for legevaktmedisin (*Nklm*), frå starten i 2004. Senteret har desse snart 15-åra vore ei drivkraft for auka kvalitet i legevakt på mange område. Sjølv om senteret dekkjer heile landet, er det ikkje tvil om at forankringa lokalt både har styrka

senteret og har gitt lokale legevakter sjanse til deltaking i forskning og utviklingsprosjekt. I 2019 er *Nklm* involvert i utvikling av nasjonal rettleiar for legevakt, med mange lokale personar involvert. *Nklm* skal også stå for evalueringa av eit stort prosjekt i Sogn og Fjordane, der Sunnfjord og Ytre Sogn legevakt skal gjennomføre eit pilotprosjekt med ny organisering av legevakt, mellom anna med lege i legevaktsentralen.

Dette var nokre få glimt frå ein viktig del av utviklinga av allmenlegetesta i Norge, med sterke lokale innslag, og som no har fått si samla framstilling i bokform.

Steinar Hunskaar
steinar.hunskar@uib.no

Eivind Meland fikk Mannsprisen for 2018

På den internasjonale mannsdagen 19.11.2018 ble professor emeritus Eivind Meland tildelt prisen fra MannsForum. Juryen sier at Meland gjennom klinisk arbeid, forskning og kronikker og innlegg med en vitenskapelig og kunnskapsorientert tilnærming har bidratt til å løfte ny viten om at fedre er svært viktig for barna sine også etter samlivsbrudd.

Aslak Bråtveit med bok: På glytt

Mange kjenner til Aslak Bråtveit, tidlegare fastlege på Finnøy, sine tekstar om legelivet i små samfunn. I 2016 fekk han Norsk forening for allmenmedisin sin skribentpris: No er nye og tidlegare tekstar samla i boka «*På glytt. Deltakar og tilskodar*», hovudsakleg tekstar med tema frå klinisk praksis. Boka kan bestillast på epost hos forfattaren.

15 mill. til prosjekt om depresjon

Allmenmedisinsk forskningsenhet i Bergen har fått en stor tildeling fra Forskningsrådet til et prosjekt som skal bidra til bedre helsetjenester for pasienter med depresjon. Prosjektet ledes av professor i allmenmedisin Sabine Ruths.

Målet er å utvikle ny kunnskap om samarbeid mellom ulike aktører og nivåer i helse- og velferdstjenestene og hvordan tilbudet kan forbedres for å hjelpe pasienten best mulig. Prosjektet benytter data fra omfattende

koblinger mellom nasjonale
helseregistre og befolkningsregistre,
samt innsamling av data gjennom
intervju og fokusgrupper.

Nytt frå Fagområde for allmenmedisin, UiB

Prisverdig med prisar til allmenmedisin!

Allmenlegane er flinke til både å gje og å motta prisar! Dagens spalte omtalar tre allmenlegar frå vårt lokale miljø som i løpet ein månads tid er blitt tildelt prisar, denne gongen frå legestudentane og frå Det medisinske fakultet. Tidlegare har mange andre personar frå våre Vestlandske allmenlegemiljø oppnådd anerkjenning og heider gjennom å få prisar av ulikt slag, både lokale, nasjonale og internasjonale. Det synes rett og slett som om allmenlegar deltek på mange arenaer der slike prisar vert delt ut, og i tillegg er dei i stand til å «vinne» i konkurransen.

Ein ting er at allmenlegar er flinke til å gje seg sjølv prisar, som Årets allmenlege eller Løvetannprisen. Men eg ser over tid at vi bokstaveleg vert sett pris på frå andre felt og fagmiljø, der vi ikkje nødvendigvis har foreslått oss sjølve eller deltatt i utdelingskomiteane. Eg meiner også at eg ser eit slags mønster i kva allmenlegane skårar på. Rett nok finst det allmenlegar som har vunne prestisjetunge forskingsprisar og offentlege medaljar for sterke individuelle prestasjonar. Men påfallande ofte ser eg at det er prisar som står godt i stil med det allmenmedisinske ideologiske grunnfjellet: Utdanning og undervisning, kommunikasjon og formidling, kritisk debatt og teori, pasientrettar og svake grupper.

Pristildelingar har to sider; å få den, men også å gje den. Begge tilnærmingar har som føremål å lyse opp noko; ein person som fortener merksemd for noko som er gjort, sagt eller skriva, men også ei sak eller eit tema som treng merksemd eller status. Ut frå ei enkel personleg gjennomgang av prisar eg kjenner til frå dei siste åra, ser eg at allmenmedisinen bidrar til begge desse tilnærmingane. Vi har mange kollegaer som står fram som gode føredøme og verdige prisvinnarar. La oss glede oss med prisvinnarane og med faget som utviklar dei!

Steinar Hunskaar
steinar.hunskar@uib.no

Studentheder til Anders Bærheim

Medisinsk Fagutvalg, som organiserer legestudentene ved UiB, delte ut sin hederspris i mars 2019

til professor Anders Bærheim. Han er nå professor emeritus i allmenmedisin, etter at han fylte 70 år i oktober 2018. Han har vært tilknyttet UiB og har undervist så godt som samtlige legestudenter uteksaminert siden før 1990.

Han hedres for sin særskilte innsats for læringsmiljøet ved medisinstudiet ved UiB. Han berømmes for nytenkning, nyskaping og profesjonalisering av legestudiet, samt for utmerket undervisning. Egenskaper som trekkes frem er hans evne til å formidle et klinisk resonnement, nysgjerrighet til studentenes spørsmål og et glimt i øyet under formidlingen.

Det er ikke første gang Bærheim får heder og ære for sitt virke. Både i 2009 og 2013 mottok han pris for studiekvalitet, sistnevnte for TVEPS, som han også fikk UiBs høyeste utdanningspris for, Ugleprisen, i 2013.

Nye AFU-stipend

Allmenmedisinsk forskningsutvalg har tildelt nye allmenpraktikarstipend, 5 av dei er knytt til UiB og alle fekk 3 månadsverk kvar:

- Inga Grønseth, Trondheim: Hvorfor ble jeg fastlege?
- Kjersti Follesø, Bømlo: Tidlig intervensjon ved fallfare.
- Sharline Riiser, Sogndal: Fastlegekontakter; betydning for fremtidig arbeidsdeltakelse hos pasienter med depresjon.
- Siri Dalsmo Berge, Arendal: Samlivsproblemer på fastlegekontoret.
- Jørgen Breivold, Hå: Kunsten å si nei.

Allmenmedisin i Sudan: Ph.d. ved UiB

Khalid Gaffer Mohammed disputerte 27. mars 2019 for ph.d.-graden ved UiB med avhandlingen: «The Gezira Family Medicine Project (GFMP). A scientific evaluation of a Master program for family physicians in Gezira, Sudan». I avhandlingen evalueres et prosjekt fra delstaten Gezira der målet var å utdanne allmenlegar som kunne gi befolkningen primærhelsetjenester av høy kvalitet, samtidig som hjelpen var lett tilgjengelig og billig. Et to-årig masterprogram ble planlagt etter samme modell som i Norge; man utdanner seg til allmenlege

samtidig som man arbeider ved et legekontor.

I alt 207 leger startet utdanningen ved 158 helsesentre, av disse hadde 84 sentre aldri hatt ansatt lege før. Ved hjelp av telemedisinske konsultasjoner kunne legene kontakte spesialister på sykehusene. Programmet rekrutterte godt og mange landsbyer fikk allmenleger for første gang. Digitale løsninger støttet både utdanningen og det kliniske arbeidet.

Flere institusjoner i Sudan tilbyr nå utdanning etter modell fra GFMP. Over 1000 kandidater er blitt tatt opp og nærmere 700 har fått mastergrad. GFMP har møtt både økonomiske utfordringer og fallende politisk støtte, men modellen er høyst levende i Sudan og er også blitt anerkjent i andre afrikanske land.

Khalid Gaffer Mohammed (f.1969) er lege utdannet ved Universitetet i Kharthoum. Han kom til Norge i 1998 og ble spesialist i allmenmedisin i 2008 etter å ha arbeidet som fastlege i flere kommuner. Han arbeider nå som professor i allmenmedisin ved Taibah Universitetet i Medina, Saudi-Arabia.

Pris for studiekvalitet og formidling

Det medisinske fakultet utdeler hvert år en rekke priser for utdanning, forskning og publisering under Fakultetets dag i juni. I år hadde to av prisene sitt utspring i det allmenmedisinske miljøet.

Øystein Hetlevik, førsteamanuensis i allmenmedisin og fastlege i Bergen er leder for 11. semester i den nye studieplanen i medisin, som ble gjennomført for første gang høsten 2018. Seks ukers praksis i allmenmedisin ligger i denne perioden. Semesteret fikk tildelt *Studiekvalitetsprisen* 2019 for god sammenheng mellom læringsutbytte, undervisningsformer og vurderingsformer. Man har også klart å integrere ulike fagmiljøer til et helhetlig semester.

Edvin Schei, professor i allmenmedisin ble *Årets fremragende forskningsformidler* for sitt mangeårige virke og aktiviteter innen dette området. Han har gjennom skrift og tale og mange ulike tiltak gjort en stor innsats gjennom mange år.

Nytt frå Fagområde for allmenmedisin, UiB

Konkurrentar og gode vener!

Dei allmenmedisinske miljøa ved dei fire medisinske fakulteta møtes kvart år til eit allmenmedisinsk universitetsmøte. Dette er ein tradisjon som går heilt tilbake til 1970-talet, då institutta var under oppbygging. I starten var møtene oftast på Utstein kloster i Rogaland, medan dei etter kvart har sirkulert mellom studiestadane. Her møtes fast tilsette og stipendiatar, men også dei allmenmedisinske legeföreningane er representerte.

Føremålet med møtene er gjensidig informasjon, men også diskusjonar med tanke på felles løysingar på felles problemstillingar innan undervisning og forskning. Sjølv om desse miljøa er konkurrentar både om personar, prosjekt og pengar, er det meir som sameinar enn som skiljer. Miljøa har vore i stand til både å fordele interessefelt mellom seg og samarbeide om store nasjonale prosjekt, samstundes som ein har konkurrert om forskingsmidlar.

Eksempel på godt samarbeid er felles søknadar om nasjonal allmenmedisinsk forskarskule og PraksisNett, som begge ga store tildelingar frå Forskingsrådet. Eksempel på konkurranse der bergensmiljøet vann fram med sine prosjekt, er NOKLUS og SKIL.

Årets møte vart nyleg halde i regi av Universitetet i Oslo. Her diskuterte ein mellom anna korleis ein kan auke kvaliteten på doktoravhandlingar, legeföreninga si rolle i å betre faget sin plass i grunnutdanninga, og korleis nye nasjonale forskrifter og retningslinjer påverkar legeutdanninga, også i allmenmedisin.

Steinar Hunskaar
steinar.hunskar@uib.no

Kirsti Malterud 70 år

Professor, seniorforsker og tidlegare fastlege Kirsti Malterud fylte i høst 70 år og gikk over i pensjonistenes rekke etter en lang forskerkarriere ved Universitetet i Bergen og Allmenmedisinsk forskningsenhet.

Kirsti Malterud har vært en viktig og sentral person i det allmenmedisinske forsknings- og undervisningsmiljøet i Bergen i mer enn 30 år. Hun ble førsteamanuensis i allmenmedisin ved UiB fra 1987 og professor fra 1992. Hun tok

doktorgrad ved UiB i 1990 på en kvalitativ studie om møtet mellom allmenlegen og kvinnelige pasienter. I nesten hele sin karriere var hun allmenlege og fastlege på deltid, og hun har vært spesialist i allmenmedisin siden 1985.

Hun har mottatt en rekke priser, inkludert den store nordiske forskningsprisen i allmenmedisin (1996), Nidarosprisen (2011) og Kvinnehelseforskningsprisen (2017). Hun har veiledet mer enn 25 kandidater til doktorgrad.

Malterud har vært ledende i utviklingen og bruk av kvalitative forskningsmetoder i medisinsk forskning. Hun har vært særlig opptatt av problemstillinger omkring klinisk kommunikasjon, uforklarte helseplager hos kvinner og kronisk sykdom. I sin tilnærming har hun lagt vekt på å mobilisere pasientens positive krefter.

I tillegg til flere hundre forskningsartikler har hun publisert en mengde bokkapittel og drevet uttrakt populærvitenskapelig virksomhet. Hun har skrevet en rekke bøker om kvalitative forskningsmetoder, den siste nylig utgitt på et engelskspråklig forlag.

Allmenmedisin og migrasjonshelse

Førsteamanuensis i allmenmedisin ved UiB, Esperanza Diaz, har gitt ut verdens første bok på engelsk om migrasjonshelse til bruk i allmenpraksis.

Under den årlige Europa-konferansen for allmenleger, WONCA Europe Conference, som ble avholdt i Bratislava i sommer, sto førsteamanuensis Esperanza Diaz på stand og signerte sin ferske bok om innvandrerhelse, *Migrant Health: A Primary Care Perspective*, utgitt på forlaget Taylor & Francis. Det var den eneste bokpresentasjonen blant de 2000 fremmøtte legene fra hele verden. Diaz har skrevet boken sammen med Bernadette Kumar, tidligere direktør ved Nasjonal kompetanseenhet for migrasjon og minoritetshelse (NAKMI).

Boken inneholder mange praktiske råd for hvordan man kan takle den kulturelle forskjellen mellom lege i primærhelsetjenesten og pasient med innvandrerbakgrunn. Den er organisert i aldersforløp fra barn til eldre innvandrere, og ulike kliniske utfordringer legen kan møte i de ulike aldersgruppene. Leger

tilbys konkrete tips for hva man bør tenke på i møte med innvandrere. Det er ei bok basert på erfaring, men også forskningsbasert og dermed velegnet for undervisning.

Ph.d.: Følger av Giardia-utbrotet 2004

22. august 2019 disputerte Sverre Litlekare for ph.d.-graden ved UiB med avhandlinga: "Long-term complications following an outbreak of giardiasis". Avhandlinga syner at mange av pasientane som vart råka av Giardia-smitte i Bergen i 2004 har komplikasjonar så lenge som ti år seinare.

I 2004 vart vasskjelda Svartediket forureina med Giardia lamblia, og kanskje så mange som 5000 personar vart sjuke. Studiane viser at gjennomgått infeksjon hadde samanheng med opplevd matintoleranse tre år seinare. Vidare fann ein at 43% med tidlegare infeksjon hadde mageplager sams med irriterbar tarmsyndrom ti år seinare, medan 14% blant dei som ikkje var smitta hadde slike plager. Personar med gjennomgått infeksjon hadde noko lågare livskvalitet enn dei utan, ti år seinare. Det såg ut til at den lågare livskvaliteten i stor grad var forklart av samtidig forekomst av irriterbar tarmsyndrom og spesielt kronisk utmatting.

Sverre Litlekare (f.1983) er utdanna lege frå UiB i 2011. Han tek spesialisering i allmenmedisin og er sjukeheimslege i Bergen. Hovudrettleiar har vore professor Guri Rørtveit ved UiB, medrettleiar har vore Knut-Arne Wensaas, NORCE.

Nordisk forskerpris til Guri Rørtveit

Professor i allmenmedisin Guri Rørtveit er tildelt The Friederichs Nordic Prize for 2019. Prisen deles ut annett hvert år til en internasjonalt anerkjent forsker i allmenmedisin, som har produsert forskning av høy kvalitet. Prisen er en anerkjennelse av forskning på høyt nivå i allmenmedisin. Det er en tradisjon at prisen deles ut på Nordic Congress of General Practice (NCGP), nå sist på konferansen i Ålborg i juni 2019. Prisen er på DKK 100 000. Guri Rørtveit er professor i allmenmedisin og instituttleder ved Institutt for global helse og samfunnsmedisin (IGS).